

Vrlo rijetko se igram s novim drugaricama. Granate često padaju, tako da moram biti u kući. Sreća da nismo morali ići u sklonište, jer je kuća imala dvije ploče i mislili smo da smo sigurni. Mama je često govorila da će nas dragi Allah, dž. š., čuvati. Ja kao dijete učila sam ono što sam znala i molila dragog Boga da granate idu daleko. Od početka rata nema struje, pa sam poželjela gledati crtani. Mama je stavila krpu u ulje i tako napravila osvjetljenje. Kada bi bila mjesečina, nismo palili uljanicu kako bismo uštedjeli. Bila je zima, dobro se sjećam. Dan je bio lijep što znači miran, bez pucnjave, bez granata. Sankala sam se s Adelom, Amelom i Mirzom. Ulica je bila puna djece. Odjednom je nešto jako eksplodiralo. Sakrili smo se u obližnju kuću, znam dobro da sam i sanke vukla sa sobom. Valjda kada mi je kuća izgorjela i u njoj sve moje sanke nisam htjela ostaviti da ne bih i bez njih ostala. Kada se stišala pucnjava, otišla sam kući, znajući da se moji brinu. Vidim snijeg crn, garažnih vrata od komšije nema, džamija skoro srušena. Brzo idem prema svojoj kući. Ispred kuće vidim puno ljudi, a na mojoj ploči leži mrtav doktor Nijaz, jedini doktor u gradu koji je bez ikakvih uvjeta uspijevao svakom pomoći. Pomagao je lijekom, lijepom riječju, uvi-

jek optimista i živio je za dan kada ćemo biti slobodni, svi se okupiti i živjeti kao nekada. I danas se sjećam... sve od eksplozije crno, snijeg crn, doktor mrtav, a mantil mu bijel, čarape, papuče se bijele. Tada sam prvi put vidjela ljudska crijeva. Znam da su odjednom svi ljudi bili tu, da su ga brzo umotali i ukopali. Znam da smo puno plakali. Moja mama nas je tješila, i nas i doktorove roditelje. Kako utješiti roditelje za poginulim sinom?

Zima je bila hladna. Sjećam se da je doktor Nijaz govorio da nam je hladno jer se ne hranimo dovoljno kaloričnom hranom. Sve je manje hrane, nema odakle više ni da se donese. Sjećam se da je babo iz Konjević-Polja donio malo kukuruza, a onda je mama taj kukuruz, pšenicu i zob pomiješala da imamo više. Trudila sam se jesti taj hljeb, ali nisam mogla. Jela sam sâm grah, gdje je bilo mnogo više vode.

Ohrabrujuća vijest širi se brzinom svjetlosti cijelom Srebrenicom, od čovjeka do čovjeka: Dolazi neki Morion iz UN-a i on će nam pomoći! Srebrenica je već prepuna, stanovnici Cerske i Konjević-Polja koji su uspjeli izbjeći četničku ruku došli su u Srebrenicu. Ulice su pune, više nije bilo mjesta u kućama i stanovima, žene, djeca živjeli su, spavali i jeli, ako su imali šta, na

ulici. Hladno je, pada snijeg ili kiša. Pitam se zašto to ljudi rade djeci koja ni za šta nisu kri-igrati se, gledati crtiće... Mjesto toga, djeca se mrznu i gladuju.

Napokon dolazi Morion iz organizacije UN. Žene iz Cerske i Konjević-Polja nisu mu dale otići dok ne pomogne narodu. Svi smo bili na ulici, tako da je obećao pomoć. Konačno, nakon godinu dana, dolaze kamioni s hranom. U istovarene kamione penju se žene i djeca i odlaze. Kasnije smo saznali da mnogo djece nije imalo sreće da dođe živo u Tuzlu.

Kada smo dobili malo brašna, zamolila sam mamu da napravi pravi hljeb i da ništa drugo ne stavlja. Pravi hljeb bio je moja želja, ne čokolada, čips ili slične stvari koje djeca u normalnim okolnostima vole i traže. Nakon odlaska Moriona četnici nisu dali da konvoji hrane dolaze u Srebrenicu, pa su nam hranu bacali noću iz aviona. Zašto? Nisu nam samo četnici otežavali, već i oni što su nekako i pomagali, jer je bilo jako teško doći do te hrane.

Naša Srebrenica postala je zaštićena zona UN-a, humanitarna pomoć je stizala. Nismo imali previše, ali imali smo dovoljno da jedemo pravi hljeb, a ponekad bi se pojeo i neki slatkiš. Ni-

je bilo granata tako da su ljudi uspijevali nešto i posijati.

Teritorija je bila manja, a nas stanovnika više. Znam da se pričalo da nas ima više od četrdeset hiljada. U mojoj ulici u svakoj kući živjelo je po nekoliko porodica, jedna soba jedna porodica. U jesen '93. počela je i škola. Prvi je razred priznat, idem u drugi. U školu smo išli svaki dan. Do kraja '93. godine završavam drugi razred, a onda u treći. Nadoknadili smo ono što smo izgubili dok se pucalo. Jedinu školsku pribor bile su sveske i olovke što su nam dali unproforski vojnici. Uprkos tome, nastavnici su se trudili da nas nauče što je moguće više. I uspjeli su u tome. Danas smo dobri studenti, a oni koji su završili fakultet, dobri su radnici. Jednog dana kad sam se vratila iz škole, babo mi je dao čokoladu koju je platio 10 maraka. Mama je govorila da je trebao kupiti nešto drugo, ali mi je on htio tom čokoladom dati barem malo izgubljenog djetinjstva.

Ljeto '94. godine bilo je mirno, igrala sam se s drugaricama, čak i kada kiša pada. Igračke smo napravile uz pomoć roditelja i napravile igraonicu. I danas kad zažmirim, vidim je. Čak su nam neki Šveđani i kuću pokrili. Kuće koje su bile zapaljene, ljudi su uspjeli pokriti.

Dani prolaze, skoro svaki dan isti. Idem u školu, napišem zadaću i onda se igram, a dan dug. Srebrenica je puna, ali lijepa. Brinuli smo se o njoj, nastojali da bude čista, svi smo vodili računa o tome. Dobro se sjećam da smo čak i ulicu meli, prali, cijeli grad je bio čist, pun ljudi, djece. Sada kada pogledam, nekako mi je Srebrenica bila čistija, sretnija. Svi smo bili živi, porodice su bile sretno; kada je porodica sva na okupu, i sreća dolazi.

Dolazi zima, mnogo teža. Sjećam se kako su ljudi cijelo ljeto nosili drva da bi imali za zimu. Šume je oko grada bilo sve manje. Ljeti se moralo ložiti da se hrana pripremi. A moja mama i starije sestre željele su i u ratu da nam je čisto i lijepo, te sam i tada imala ispeglanu odjeću peglom ugrijanom na žaru koju nam je dala komšinica teta Hajrija.

Ljudi su pravili mini centrale, tako da se voda Guber nije koristila u ljekovite svrhe kao prije, već za proizvodnju struje. Hvala Bogu imali smo sijalicu! Imali smo i neke odjeće, dolazila u humanitarnoj pomoći. Sjećam se nekih žutih cipela s velikim pertlama, svi smo ih imali i svi ma bi nam bile mokre noge kada kiša padne. Dolazi i maj '95. godine. Opet se ružne stvari događaju. Četnici nas valjda više ne mogu gledati,

dolaze u grad i ubijaju nekoliko ljudi. Mi nemo vojsku, UNPROFOR nas je razoružao još '93. godine, kada smo postali zaštićena zona UN-a. Sjećam se da su stariji počeli pričati da neće biti dobro. Ponovo škola prestaje s radom, opet se prestajem igrati, srećom ima pravog hljeba. Ponovo puca. Ljudi iz sela dolaze u grad sa zavžljajima, bježe, četnici ponovo napadaju kao i '92, samo sad ih ima više. Tenkovi i to neki veliki vide se iz moje kuće. Ne možemo iz kuće izaći jer četnici vide i kako hodamo.

Sve više i više se približavaju. Komšiluk opet zajedno, krijemo se u mojoj kući, a nešto i pakujemo. Pitam mamu gdje ćemo, a ona će na to: "Sine dragi, ni sama ne znam gdje ćemo, gdje god da krenemo, možemo samo u ruke četnika. Nemamo gdje, sa svih strana su oko nas."

Iz kuće izlazimo 9. jula. Nosim ruksak na leđima. Idemo kroz grad i dolazimo do pošte gdje je Morion bio '93. godine. Bože, zar se opet ponavlja? Svi idemo dalje, rijeka ljudi. Zar nas ima toliko? Stajemo na benzinskoj pumpi, gdje je punkt unproforskih vojnika. Pitamo ih gdje ćemo, oni samo šute. Sjećam se plača, vriske, ristanaka. Muškarci odlaze prema Kazanima, pa u šumu, djeca, žene, muškarci koji ne idu u šumu idu prema Potočarima.

Moj babo ide zajedno s nama, noga ga boli, ne usuđuje se krenuti šumom. Idemo u Potočare gdje je glavna baza UNPROFOR-a. Babo nas uvodi u kamp, u fabriku akumulatora. On je radio u UNPROFOR-u, tako da su ga vojnici poznavali i govore da se ne bojimo.

U hali provodimo i deseti juli, strahujemo. Čuju se neki strašni glasovi, pišu nas, pišu muškarce. Strah, jeza. Ne znam šta se vani događa, nasreću. Provodimo i noć 10. jula u fabrici akumulatora.

Dolazi 11. juli. Kao da nas ima manje. Mi smo još u fabrici. Dolaze vojnici UNPROFOR-a i govore da izađemo, pa da idemo za Tuzlu. Nevjerovatno, ali izlazimo. Vojnici UNPROFOR-a govore babi da se ne brine, da nema nikakvih problema i da će sve biti u redu. Prolazimo kapiju i četnici nas preuzimaju. Svi smo zajedno, mama, babo, sestre i ja. Četnici nas razdvajaju – žene i djeca na jednu, a muškarci na drugu stranu. Kažu ništa nam neće biti, samo muškarce da provjere, mi da uđemo u autobuse, a i muškarci će doći. Babo odlazi u drugi red pored ceste u Potočarima, a mi u autobus. Gleda i govori da će sve biti dobro, ali oči su mu suprotno govorile. Ulazim u autobus, plačem, vrištim, a moj babo ostaje. Gledam ga, posljednji

put. Sve pamtim, 11 mi je godina, 11. je juli, 16 sati i 30 minuta.

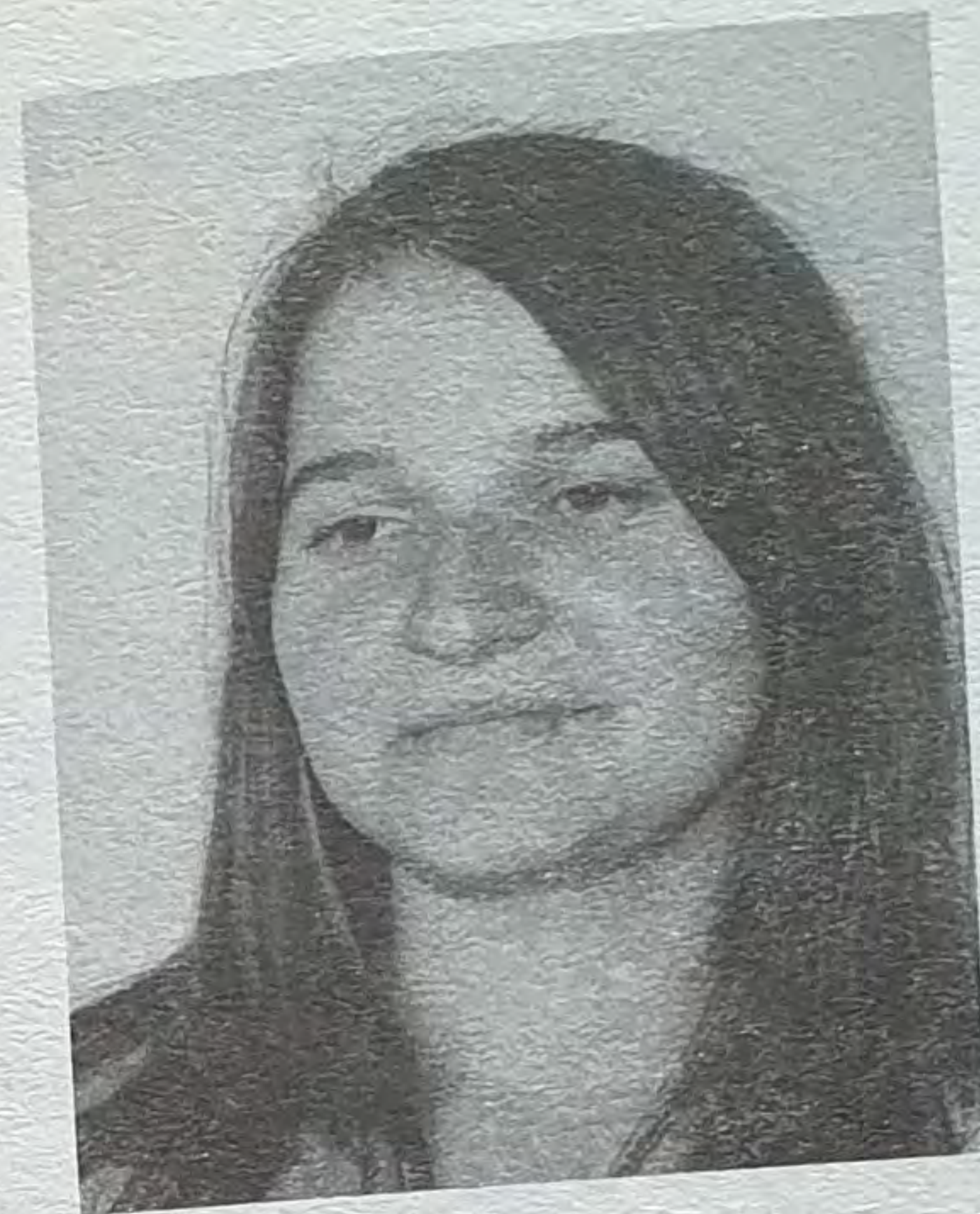
Od tada ništa ne znam o babi, nema ga ni živog ni mrtvog. Često se pitam zašto su to ljudi uradili drugim ljudima. Kako su mogli, kako čovjek može ubiti čovjeka i živjeti kao da ništa uradio nije, kako on spava, šta priča svojoj djeci šta je radio? Da li i svojoj djeci govori da i oni tako trebaju raditi ili to čuva samo za sebe? Kako spava, da li sanja mog babu i hiljade očeva koje je ubio, da li razmišlja o njihovoj djeci?

U autobusu sam, vruće, sunce prži, krećemo i negdje nas voze. Autobus se zaustavio, mi izlazimo i govore nam da do naših idemo pješke. Idemo, a ne znam ni gdje. Narod kao nabujala rijeka. Mrak pada. Spavamo na nekoj livadi. Novi dan, nova sredina, sve drugačije, nismo zajedno... nismo sretni kao u Srebrenici.

Svašta sam vidjela i doživjela od svoje 8. do 11. godine. Doživjela sam najgore, ostala sam bez oca, a bio je najbolji na svijetu, želio da imam sve, da budem sretna, nikada me nije ni zaruzio. Ko ima pravo uzeti djetetu oca? Na kraju dvadesetog stoljeća mogu četnici, a niko ih ne sprečava u tome. Ponekad razmišljam kako bismo bili sretni da nije bilo rata, kako bi moj babo bio sretan, ponosan otac, djed.

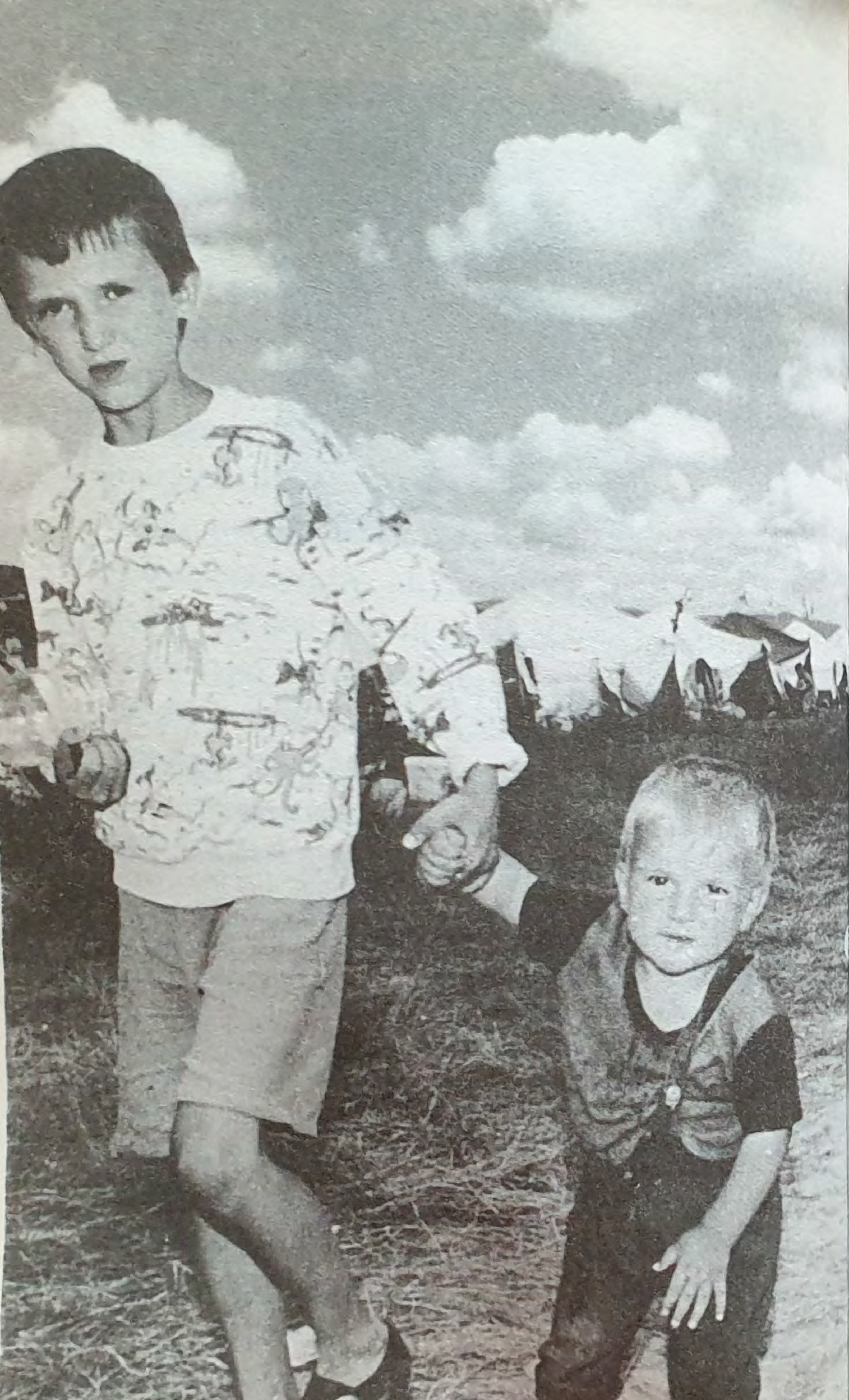
Hvala Bogu i mojoj mami što sam na pravom putu. Završavam fakultet, u potrazi sam za poslom koji ću, nadam se, pronaći. Prošla sam svašta od '95. Živjela u Tuzli, Sarajevu, ponovo Tuzli, a sada u Srebrenici, gdje želim i ostati. Nije lahko živjeti, ali neko mora. Moram zbog svog babe koji me svaki dan gleda i ponosan je na mene, moram zbog onih koji su našli svoj smiraj u Potočarima, a posebno zbog onih koji nisu, a neki ga sigurno nikada neće ni naći. Živim za bolje sutra, ali mislim i onome što je bilo, na one koji su dali svoje živote za nas žive. Mora neko živjeti u Srebrenici, a ja se nadam i želim da sam i ja jedna od njih. Srebrenica će, ako Bog da, biti kao što je nekada bila, ekonomski razvijena općina, gdje su mnogi dolazili i željeli živjeti, a moja ulica kao nekada ljepotica, Srebreničko dedinje, a ja možda, ako Bog da, u toj lijepoj ulici svoj hotelčić, uspješna poslovna žena i još bolja supruga i majka.

One koji ovo čitaju molim da dođu vidjeti Potočare, da vide smrt, drugačije će gledati na život. Nakon toga, neka obiđu grad poznat od bronzanog doba, a u historijskim izvorima spominje se 1352. godine. Grad koji je nekada bio rame uz rame s Dubrovnikom, stjecište trgovaca, zanatlija, a ako Bog da bit će opet.

NERMINA SEJDINOVIĆ

Nermina Sejdinović rođena je 15. 11. 1986. u Bajinoj Bašti. U martu 1993. je sa porodicom napustila selo Prohići i nastanila se u Srebrenicu, gdje je upisala prvi razred osnovne škole. U julu 1995. napustila je Srebrenicu. Nakon nekoliko dana došla je do slobodne teritorije i nastanila se u Gračanici, a nakon devet mjeseci seli se u Gradačac. U Srebrenicu se vratila 3. marta 2003. i tu je završila medicinsku školu. Danas je student Pravnog fakulteta u Srebrenici, gdje živi sa svojom porodicom.

ŽIVOT I SREBRENICA

Sretni su ljudi koji se mogu vratiti svom djetinjstvu i tom slikom sjećanja oživjeti neke trenutke. Neke trenutke koji će nas podsjetiti na nešto što je vječno vezano za nas i što ostaje u nama. Moje je djetinjstvo ukradeno. Ukrali su mi ga ljudi, ako su uopće ljudi, kojima je život drugih bio nebitan i čiji je jedini cilj bio uništiti sve što nije srpsko.

U mom sjećanju nema lijepih slika i nema lijepih zvukova, sve je to rat uništio.

Moje selo udaljeno je 30 km od Srebrenice, a prostire se na samoj obali rijeke Drine, na samoj granici sa Srbijom. Drina je jedina granica na tom prostoru, jer kopnene granice nema.

Prije rata bila je to vesela i čista rijeka, naročito u proljetnim i ljetnim mjesecima.

Studenti iz Beograda s DIF-a činili su je potpunijom, veselijom i razigranom. Turisti, pretežno iz Srebrenice, Sarajeva, pa i Beograda, sa svo-

jim simpatičnim vikendicama, baščama, porodicama, prijateljima, činili su je još potpunijom i ljepšom. Slobodno se prelazilo s jedne obale na drugu i bilo je zajedničkih druženja i preplivavanja Drine.

Jednog dana sve je to stalo i nestalo. Počeo je rat. Njive zasijane pšenicom bile su prepuštene same sebi, kao i Drina. Iz dubina i kroz prodoline čuli su se odjeci granata. Nismo napustili selo, niti smo pomišljali na to, nego smo pripremili sebi sklonište, a prozore kuća zaštitili hrastovim drvećem. Zidovi kuća bili su sigurni jer su građeni od kamena.

Planinama Tari i Zvijezdi moje selo i još nekoliko okolnih bili su mete. Gađali su nas danonoćno. Prolaskom kroz stijene ti zvukovi su bili još jači i strašniji, negoli su sami po sebi bili.

Podrum od amidžine kuće bio nam je prvo sklonište, bio je u zemlji, dosta dubok, a ulaz se nalazio sa suprotne strane odakle su nas gađali. Tu smo provodili i noći i dane. Danju kada bi pucnjava malo stala, majka bi izlazila, trčeći preko avlije, samo da bi nam iz kuće uzela nešto za jelo.

Jedan amidža bio je na poslu u Beogradu, nije se mogao vratiti kući te je ostao tamo. Djed, babo, drugi amidža i još nekoliko komšija pred

večer bi odlazili, kupili tijela pored Drine i zakopavali u toku noći kako životinje ne bi raznosile tijela. Tijela iz Višegrada donosila je Drina. Ona nije više bila čista i vesela, bila je prljava i zamućena krvlju.

Mirne nismo mogle biti ni ja ni sestra. Istrčavale bismo iz podruma i sankale se po avliji. Znale smo da će biti gužve i galame, ali sve je to bila naša želja i čežnja za slobodom i igrom.

Podrum smo morali napustiti i udaljiti se od kuća, jer noć je bila mračna i duga, a Drina blizu. Slijedećih nekoliko dana i noći provodili smo u betonskom propustu u zemlji ispod puta. Sreća pa nije bilo kiše. Spavali smo i sjedili na slami. Sjećam se i noći provedenih na proplanku iznad šume i onog plavetnila neba.

Iako sam bila van kuće, nisam željela otići iz sela, ali babo i djed su nas otpratili u Ljeskovik, majčino rodno selo, kod drugog djeda i nene. Nisam željela ostati, plakala sam i govorila im da hoću kući. Otac me poveo nazad sa sobom. Naše je selo već bilo opustošeno i polunapušteno i kod kuće smo se samo okrenuli i vratili.

Kao dijete nisam to shvatila toliko ozbiljno. Ušli smo u štalu da pustimo stoku, a na neniinom licu vidjela sam suze. Imala sam samo sedam godina i nisam išla, nego sam se jednosta-

vno vukla za njima. Na nogama su mi bile roze čizmice koje mi je babo kupio. Došli smo do majke i sestre, malo se odmorili i sutradan nastavili put prema Srebrenici.

Nastanili smo se u daidžinoj kući u kojoj je bilo već nekoliko porodica. Maštala sam da ću u školu ići u Osat, međutim bilo je drugačije. U prvi razred osnovne škole krenula sam u Srebrenicu. Ljudi u gradu bilo je sa svih strana, kao i u školi.

Zbog nedostatka hrane, higijenskih uvjeta i pitke vode, te kroz igru i druženje s drugom djecom, dobila sam žuticu. Mjesec dana povremeno sam primala infuzije, pila tablete i bila kod kuće. Čak sam nosila i žutu odjeću. Sve se, hvala Bogu, dobro završilo.

U svemu ovome što se događalo dogodila se i jedna lijepa stvar. Prvog januara 1994. majka se porodila i donijela nam na svijet brata. Rodio se u srebreničkoj bolnici, mjestu gdje se istovremeno i umiralo i rađalo. Otac je bio presretan i od sreće je rekao kako se za njega rat završio. Međutim, kada je brat imao godinu i po, morali smo napustiti daidžinu kuću i krenuti putem spasa prema Potočarima...

Odmiče život bez povratka, u dahu, u trenu. Ostaje da živi u nama samo sjećanje na ono što

je bilo. To je ono što ostaje u nama i sve što je dalja vizija djetinjstva je slikovitija, bolnija u nama. Ponekad se ne možemo sjetiti šta je bilo prije nekoliko dana, a u sjećanje dolaze davno prohujali dani djetinjstva. Tako i meni dolaze u sjećanje očeve riječi: "Ljubi vas babo, slušajte majku i vidimo se, ako Bog da, za koji dan." Ove riječi ostat će urezane u mom sjećanju do kraja života. Otišao je preko šume, vidjela sam mu oči pune suza i kako nestaje u dubini šume. Noć se spustila, bila je crnja i užasnija negoli je sama po sebi izgledala. Pucnjava i vrisak činili su je još gorom i crnjom. Ja sam sjedila na betonu ispred tvornice akumulatora, a njiva koja se nalazila iza tvornice i koja je bila zasijana kukuruzom bila je zalivena krvlju. Panika među narodom bila je sve veća. Krenuli smo prema autobusima koji su nas trebali prevesti na slobodnu teritoriju. Trojica vojnika stala su ispred nas i mome djedu, starcu koji je imao 65 godina, pokazali put prema "bijeloj kući" u koju su odlazili svi muškarci. Osjetila sam na njemu da drhti. Prišao mi je, poljubio me u čelo posljednji put i otišao. S polaskom autobusa potekle su i suze koje se nisu mogle zaustaviti. Svakih pet minuta autobus je stajao i svaki bi put bilo pretresanje, maltretiranje, pljačkanje i odvođe-

nje iz autobusa. Prolazak kroz Kasabu bio je najgori. Livada koja se prostirala i s lijeve i s desne strane puta bila je popunjena muškarcima. Hiljade dječaka, mladića, staraca sjedili su s rukama podignutim na glavu. Neke od žena u autobusu prepoznavale su svoje sinove, braću. Nedaleko od te livade pogled mi je zastao na desnoj strani. Osjetila sam majčine dlanove na očima, ali i dan-danas nosim u očima sliku koju su pokušali prikriti majčini dlanovi, ali nisu uspjeli. Čovjek je ležao pored puta, glava mu je bila odvojena od ostatka tijela i bačena po strani, a od tijela je tekao potočić krvi i prelazio sredinom puta. Vidjela sam taj jarak krvi. Rijeka Drinjača tekla je svojim tokom, a nama su dali naređenje da idemo po sredini puta. Meni kao djetetu koje je jedva vuklo nogu za nogom, držeći se za majku, kroz glavu je prolazila samo jedna misao: otkud mine po rijeci?

Djeda više nikad nisam vidjela, a od prošle godine njegove su kosti pronašle svoj smiraj u Memorijalnom centru u Potočarima. Bio je to starac koji je volio zapaliti cigaru od običnog duhana, volio je piti kahvu, ali toga ničeg nije bilo. U njegovom džepu od pantalona pronađena je samo jedna ručno pravljen, prazna duhanska kutija, po kojoj smo ga i identificira-

li. Očevo obećanje da se vidimo za koji dan pretvorilo se u dvadeset i jedan dan. Uspio je. Dvadeset prvi dan je prešao na slobodnu teritoriju i pronašao nas, nakon svega, lutajući šumom, hodajući po mrtvim tijelima, jedući gljive, divlje jabuke i bukov list. Pamtim taj vrisak sreće i drhtaj u očevom zagrljaju. Nakon svega i lijepog i ružnog, kroz nekoliko godina za mene i moju porodicu je počeo novi život u Srebrenici, gradu koji sâm po sebi govori šta se sve dogodilo u njemu. Život van Srebrenice i bez Srebrenice za mene je bio nemoguć. Iako je bilo mirno stanje, stvari i neke situacije bile su neizvjesne i pune iščekivanja. Povratak je počeo, a mjeseci i iščekivanja oca iz Srebrenice činili su se kao godine. Mi smo ostajali s majkom i svakog mjeseca ga čekali da provede s nama dva dana. Pored činjenice da sam bila maloljetna, moji roditelji su me poslušali i u martu 2003. došli smo svi zajedno u Srebrenicu, u grad kome smo pripadali.

Krenula sam u školu, u prvi razred srednje škole. Prolazila bih pored osnovne škole i prisjećala se prvog razreda. Prvi dan škole obično svi ma bude najteži i najgori, a meni prvi dan, prvi čas, čas srpskog jezika. Sjećam se priče oko glasovnih promjena, a moj pogled nije silazio s

ikone okačene na zid iznad table, koja i danas stoji na istom mjestu. Meni nije smetalo što sam bila sama u odjeljenju pored trideset Srba, a njima sam ja itekako smetala. Po prirodi sam dosta tiha i povučena, ali u mnogo čemu sam se povlačila i uklanjala i osjećala kada sam bila suvišna. Postavljala sam bezbroj pitanja, ali me je jedno mučilo i tištilo: Zašto ići na praksu u bolnicu u Ljuboviju, preko Drine u Srbiju? To nikoga nije zanimalo, niti je nekad neko pokušao objasniti.

Pored svega što se događalo u srednjoj školi i svijesti o vremenu u kojem živimo, bilo mi je jasno da moram nastaviti školovanje, a to je bila i želja mojih roditelja. Otišla sam u Sarajevo s namjerom da se upišem u neku od visokoobrazovnih ustanova. Od djetinjstva sam maštala da upišem bosanski jezik i književnost. No, želje su jedno, a stvarnost drugo. Danas sam student druge godine Pravnog fakulteta Univerziteta u Sarajevu, odjeljenje Srebrenica. Moj odlazak u Sarajevo doveo je Pravni fakultet u Srebrenicu, a pored mene i još dosta mladih kako bismo uspjeli oživjeti i održati u životu ovaj grad, te kako bi sutra i ubuduće Srebrenica ne samo nama značila nešto nego i mi njoj. Danas je Srebrenica živa.

AZIR OSMANOVIĆ

Azir Osmanović, rođen je 3. 6. 1982. u selu Ljeskovik u općini Srebrenica. Opću gimnaziju završio je u Zavidovićima, a na Filozofskom fakultetu u Tuzli diplomirao na Odsjeku za historiju. Živi i radi u Srebrenici. Zaposlen u Narodnoj biblioteci Srebrenica na mjestu kustosa historičara u Zavičajnom muzeju. Predsjednik je MDD "Merhamet" Srebrenica i potpredsjednik općinskog društva BZK "Preporod" Srebrenica. Tokom rata živio je u Srebrenici do 11. jula 1995. Preživio je genocid i izgubio mnogobrojnu rodbinu.

GENOCID I JA

Deklaracija o pravima djeteta, usvojena na glavnoj Skupštini Ujedinjenih naroda 1989, a stupila na snagu 1990, propisuje da sva djeca imaju pravo na igru, školovanje, druženje i razodnodu, zatim pravo biti među prvima koje treba zaštititi ili im pružiti pomoć kada im je potrebna kao i pravo odrastati u svijetu razumijevanja, prijateljstva, sigurnosti i mira. Lijepo napisano, ali kao dijete nikada nisam uživao ta prava. Za to nisu krivi moji roditelji. Ustvari, možda i jesu, samo zato što se zovu Aziz i Ahmija i što su me rodili na samoj granici s Republikom Srbijom. Naime, rodili su me u selu Ljeskovik kod Srebrenice 1982, gdje smo i živjeli u vrijeme početka agresije na Bosnu i Hercegovinu. Često se pitam da li sam i imao djetinjstvo. O tim pravima u vrijeme početka agresije na našu zemlju nisam ni razmišljao. Razmišljao sam o tome kako preživjeti od danas do sutra.

Prve granate ispaljene iz pravca Srbije (da, dobro ste pročitali, današnje Republike Srbije s platoa blizu Nacionalnog parka Tare) za mene su bile stran pojam. Podešavanje nišanskih sprava srpskih agresora dalo je vremena našim roditeljima da nam objasne šta je rat, granata i zašto je nekome stalo do toga da iskorijeni jedan narod. Nekoliko dana granate su padale dalje od sela, a kasnije smo se svakodnevno krili od VBR-a iz Srbije i tenkova i minobacača s obližnjeg brda zvanog Jezero. Granate su razarale selo i ubijale civile. Srpske su snage 1993. zauzele selo, zapalile i uništile sve što se moglo uništiti. U tom periodu otac mi je ranjen dva puta. Protjerani smo i uputili se ka Srebrenici. Nekoliko dana živjeli smo u Pusmolićima nadomak Srebrenice. Nakon što su tetić i babina amidžićna poginuli, imali su samo 15 godina, i moj stariji brat ranjen, krenuli smo dalje. Živjeli smo u Srebrenici. Pošto sam kao dijete volio miran i povučen život, bez buke i galame, a najviše vremena provodio s djedom, odlazim s njim na uzvišenje iznad Srebrenice (Bibiće). Djed je imao puno stoke, tako da je babo i našu stoku da njemu na čuvanje. S njim sam bio sve do 13. jula 1995. S djedom sam se nalazio na Kožlju nekoliko kilometara od baze UN-

PROFOR-a, tačnije njihovog punkta u Zelenom Jadru i Biljegu s naše lijeve strane. Jako me je uplašila vijest da su Srbi zauzeli Zeleni Jadar i da četnici napreduju prema Srebrenici. Djedu sam predložio da ostavimo stoku, te da se povučemo u grad jer nekoliko dana nisam vidio roditelje, braću i sestru. Puno sam ih poželio. On je to kategorički odbio. Vidio sam da se UN-ov transporter s punkta Biljeg velikom brzinom kreće ka Srebrenici, te da se s četničkih položaja neprestano granatira i da djeluje pješadijsko naoružanje. Odlučio sam pobjeći od djeda.

Bježeći kroz potoke, krijući se od gelera granata koje su prebirale sve dijelove do Srebrenice, izlazim na Bibiće blizu kuće gdje smo zatvarali stoku. U tom momentu UN-ov transporter udara u figuru složenih drva, vraća se i velikom brzinom nastavlja ka Srebrenici. Iza njega ostao je veliki broj uplašanih žena, djece i staraca koji su živjeli u tom dijelu. Krenuli su u strahu ka Srebrenici. Holandski vojnici ostavili su ih na milost i nemilost. Otišao sam do kuće i čekao. Ubrzo se djed pojavio. Nije mi ništa rekao. Samo smo šutjeli i gledali jedan u drugog. Proveli smo užasan dan. Zvižduke hitaca ispaljenih iz raznog oružja ispaljenih iznad naših

glava čini mi se čujem i danas. Mecima odsječne grane iznad naših glava ostale su mi urezane duboko u pamćenje. Pošto su četničke linije pomjerene ka Srebrenici, nismo smjeli noćiti u kući. Pomjerali smo se nekih 300 metara prema gradu. Naša sljedeća destinacija bila je jedna velika bukva iznad Zabojne. Kasno u noći čuli smo da nam neko prilazi. Na smrt sam se prestrašio. Kada su se amidža i rođak javili, kao da je jedno veliko brdo spalo s mene. Odmah sam ustao. Obradovao sam se da ću s njima odmah nazad u grad. Na moje zaprepaštenje nije bilo tako. I oni su ostali do zore. Rano ujutro probudila nas je buka i rika goveda. Osjetila su da će se dogoditi nešto strašno. Ratne su ofanzive nastavljene. Postajalo je sve napetije.

U poslijepodnevnim satima vidio sam grupu kako prolazi obližnjim brdom. Govorim djedu da su četnici, a on da su naši. Kada je ta ista grupa vojnika zapalila jednu staju, bili smo sigurno da su četnici. Sav prestrašen, ponovo bježim od djeda u grad gdje su se nalazili moji roditelji, braća i sestra. Iz Kazana stižem do benzinske pumpe. Plač, vriska, cika u meni kao trinaestogodišnjem dječaku izazivali su jezu. Velika koncentracija stanovništva na malom prostoru. Oni koji su došli iz prigradskih nase-

lja i sa sela pripremali su se da tu zakonače. Moji su također živjeli u gornjem dijelu grada koji je evakuiran. Noćio sam kod rodbine, ne znajući gdje mi je porodica. Pretpostavljajući gdje se nalazim, babo je rano ujutro došao po mene. Oni su noćili ispred zgrade. Velike kolone žena i djece krenuli su u pravcu Potočara, a muško sposobno stanovništvo lijevo preko šume. Otac i šesnaestogodišnji brat (kojeg od tada više nikad nisam vidio, niti ću) uče neke dijelove iz Kur'ana, pozdravljaju se s nama i plačući napuštaju Srebrenicu. Tu se mnogi grle i rastaju sa svojim najbližim. Najviše su me pogodile suze babinog amidže Idriza. Bio je hodža i jedan od najuglednijih ljudi na našem kraju. Dok sam išao u mekteb, bio sam njegov miljenik. Valjda zato što sam najbolje učio. Rastajući se sa sinovima plakao je kao dijete. Tada sam i sam zaplakao. Tražio je oprost od njih, da mu halale. Iako sam bio dijete, tek sam tad vidio da smo na korak od smrti. Majka, sestra, mlađi brat i ja krećemo plačući prema bazi UN-a u Potočarima. Stigao je i djed i s nenom nam se pridružio. Dolazak u Potočare za mene je bio veliki šok. Cika, galama, plač i vriska male dječice bili su praćeni snajperskim hicima s okolnih brda. Smjestili smo se pod prikolicu

pokvarenog kamiona jer mjesta u krugu UN-PROFOR-a više nije bilo. Mjesečina kao dan. Svaki pogled ljudi se vidio. Da sam bio na nekom drugom mjestu i u drugim okolnostima, rekao bih da je noć prelijepa. Majka, brinući se za nas, od straha se "izgubila". Počela je bunčati i pomagati. Jedva smo je smirili i spasili. Govorila je: "Eno pale djecu, čujte što plaču, sad će i nas zaklati..." Sav prestrašen nisam znao šta da radim. Sada shvatam da je to posljedica priča koje su kružile između nas o onome šta je ko vidio. Tada sam morao preuzeti odgovornost da se brinem o njoj, bratu i sestri. Bila je to opća ludnica. Baš tako. Drugog izraza da opišem to stanje nemam. U jednom trenutku sve se događa, negdje život počinje, a negdje se gasi; jedni se rađaju, drugi umiru; jedni se raduju, drugi tuguju; jedni se smiju, a drugi plaču. Ujutro 12. jula nismo imali ništa jesti. Oko 10 sati pošao sam s rođakom da tražimo nešto za jelo u obližnjim kućama. Našli smo dvije kokoške. U tom trenutku naišla su tri srpska vojnika pitajući nas šta radimo. Rekli smo da tražimo hranu. Naišle su i dvije žene u dimijama, te su nam četnici naredili da se vratimo. Pošto je rođak na sebi imao dres nogometne reprezentacije Jugoslavije, pitali su ga za koga navija.

Onako sav uplašen rekao je: "Za vas." Kada sam se vratio, čuo sam da je nekoliko grupa žena i djece kamionima i autobusima odvezeno u pravcu Tuzle. Odlazim s djedom slušati vijesti kod jednog starijeg čovjeka okruženog masom ljudi. Sve nas je interesovalo isto. Koje je glavno odredište gdje nas odvoze? Nakon informacije da su prvi autobusi, s evakuiranim narodom iz Potočara, stigli na odredišta u Federaciju Bosne i Hercegovine, narod je još više "navalio" prema kamionima. Četnici su se cijelo vrijeme, u šljemovima UNPROFOR-a, kretali između naroda i odvajali njima sumnjive osobe. Ostali smo još tu noć u Potočarima. Sutradan sam vršio pritisak na djeda da mamu i nenu uvjeri da i mi idemo prema kamionima. Jedva sam uspio u tome. Tačnije, četnici i unproforci su nam govorili da moramo napustiti Potočare i ići ka autobusima i kamionima. Oni su pomogli da i mi krenemo. Vijest da odvajaju dječake starije od 12 godina jako me uznemirila. Izgled u zelenoj majici kratkih rukava nije mi obećavao da ću proći s majkom dalje. Naime, u tome sam izgledao mnogo viši. Obukao sam džemper, iako je mjesec juli i velika vrućina, jer sam u njemu izgledao niži. Tako smo krenuli ka zategnutoj traci gdje je propuštan

po desetak ljudi kako bi četnici mogli odvojiti muškarce koji su odvedeni na strijeljanje. Rođak, njegova majka, dvije sestre, nena, djed, tetkova majka i ja prošli smo traku, a mama je sa sestrom i bratom ostala čekati da puste drugu grupu. Dahmu, samo godinu starijeg od mene, naoružani četnik odvojio je s ostalim muškarcima. Odvojili su i jednog djeda. U tom trenutku, plašeći se da ću dobiti isto naređenje, uzimam za ruku tetkovu majku, koja je imala oko 60 godina i jedva se kretala, i sav poguren počinjem je voditi ka kamionu. Autobusi su bili krcati. Nena je pokušala vratiti djeda, ali joj je zapriječeno da će biti ubijena. Odustala je od svojih nakana.

Pošto su autobusi bili puni, morali smo se popeti na kamion bez cerade. U mjestu Hranča Srbi su nas kamenovali uz psovke i povike: "Eto idite sad svome Aliji!" Kada smo stigli u Kravicu, vidjeli smo veliku grupu zarobljenih muškaraca. Bili su to naši ljudi koji su pohapšeni po okolnim šumama. U tom momentu zaustavili su nas četnici i njih trojica, brzinom munje, popeli su se na kamion. Od nas su tražili novac i zlato. Zaprijetili su da ukoliko im neko ne da zlato i pare, da će mu odsjeći prste u nogu i ruku na Lukama, gdje su rekli da će biti

pretres i da ćemo se svi skinuti do gole kože. Iako nismo imali puno novca, narod je davao. Bile su to minimalne cifre. Ko je imao novac, imao je samo toliko da može kupiti hljeb. Krenuli smo dalje, a sestra je zaplakala. Nisam ni znao da je imala 30 maraka koje je baba dao mami da bi nam nešto kupila da pojedemo kad dođemo u Kladanj. Novac se nalazio u sestričnoj patici. Bojala se da će nas zaklati. Bila je preplašena. Izvadila je pare iz patike i bacila ih s kamiona. Sav preplašen samo sam šutio. Na Lukama sam vidio da od pretresa nema ništa. Dok smo silazili s kamiona, četnici su nas upozoravali da ne idemo krajem puta jer ima mina. Danas tu rečenicu razumijem drugačije. Tada sam je razumio ovako kako sam rekao. Putem smo stigli голу ženu u poodmaklim godinama. Bila je sva krvava. Ni danas ne znam šta joj se dogodilo. Često se pitam zašto je bila krvava. Prolazak kroz tunel i susret s vojnicima Armije Bosne i Hercegovine značili su veliko olakšanje za nas. Jednostavno, lakše se disalo. Šatorsko naselje na Ravnama poslužilo je samo da uzmemo malo daha i nastavimo dalje na Dubrave kod Tuzle. I to je bila kratkotrajna adresa jer smo se već sutradan našli u Đurđeviku kod Živinica. Učionica s 50-ak stanovnika

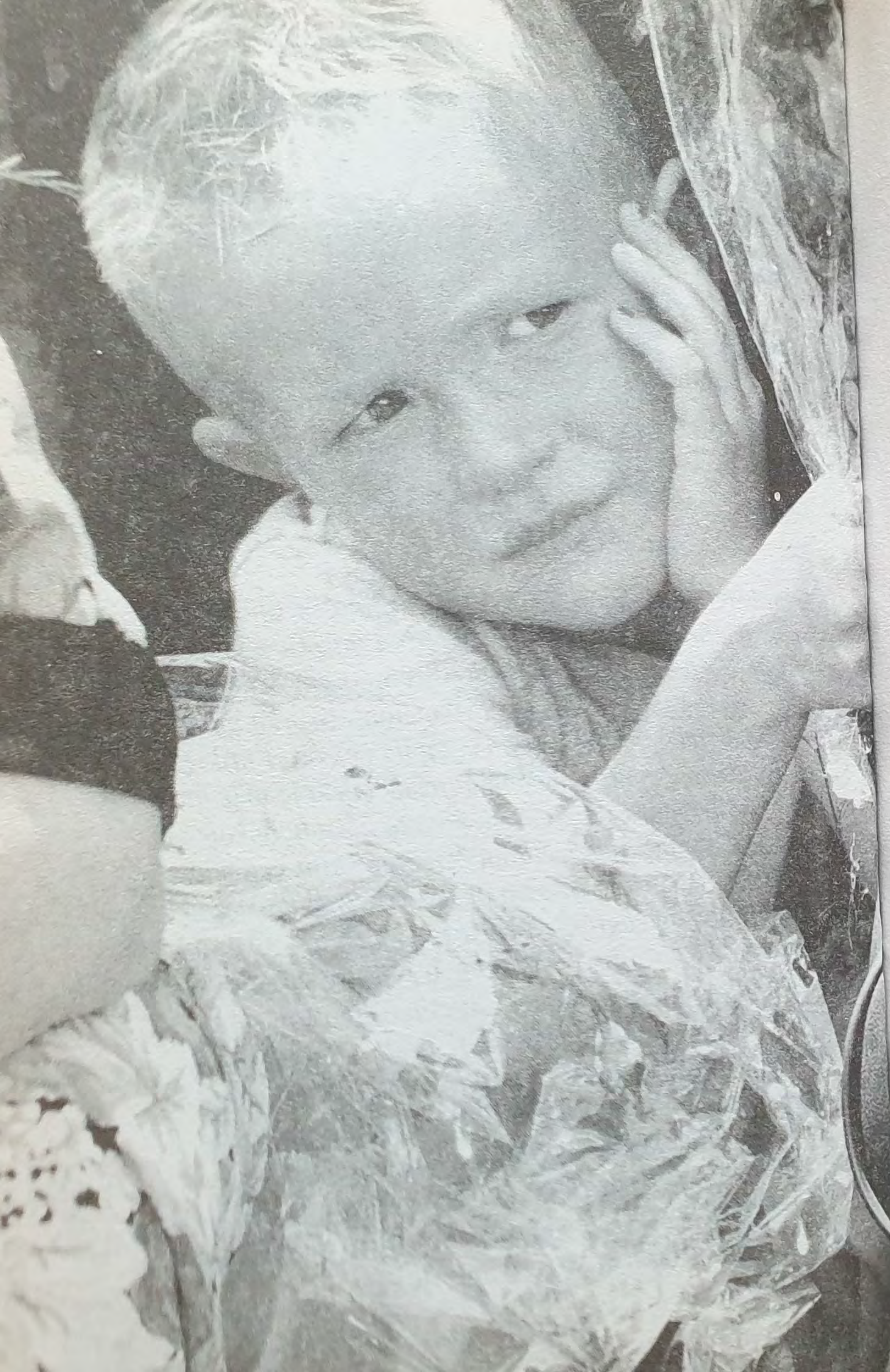
bila je naš novi dom. Bilo je to vrijeme iščekivanja. Samo sam dva pitanja imao u glavi. Da li su babo i brat živi i da li ću ih više ikada vidjeti? Tačno dva mjeseca od pada Srebrenice babu sam i vidio, ali brata nikad više. Da tragedija bude još veća, od posljedica ratnih trauma i moj mlađi brat se s jedanaest godina ubio. Tako smo ostali sestra i ja od četvero djece naših roditelja.

Posljedice rata odrazile su se uveliko na moje zdravstveno stanje, i psihičko i fizičko. Iako me za ovaj grad vežu najružnije uspomene, odlučio sam ponovo živjeti u njemu. Braća su, nadam se, zadovoljna mojom odlukom da živim u gradu odakle su oni silom protjerani samo zato što su se zvali Azmir i Alaga.

SADMIR NUKIĆ

Sadmir Nukić rođen je 7. 11. 1982. u mjestu Ljubovija, Republika Srbija. Od rođenja je živio u mjestu Soločuša, općina Srebrenica, skupa s porodicom: ocem Seadom, majkom Begajetom i sestrom Asmetom. Srpska ga je vojska prognala u julu 1995. i ostavila bez oca i mnogobrojne muške familije. Tokom agresije cijelo je vrijeme proveo u Srebrenici preživjevši golgote i strahote koje su završene stravičnim zločinom "srebreničkim genocidom". U Srebrenici je završio prva tri razreda osnovne škole do izbijanja agresije i tri u toku agresije. Ostatak osnovnog obrazovanja nastavio je u mjestu Kiseljak kod Tuzle i Banovićima gdje je završio osnovnu školu. Srednje obrazovanje završava u Tuzli, a fakultetsku diplomu pravnika stječe na Sarajevskom univerzitetu u isturenom odjeljenju u Tuzli. Po završetku visokog obrazovanja, 2006. vraća se u Srebrenicu, u kojoj nastavlja život radeći u administrativnoj službi Općine Srebrenica, nastojeći se nositi sa zločinima koji su mu se dogodili.

SVJEDOČENJE

Rađam se i dolazim na ovaj svijet Božijom voljom, postepeno upoznavajući ljude i sve ono što me okružuje, ne birajući ni ime, ni roditelje, ni boju kože, ni mjesto prebivališta koje će u budućnosti odrediti tok i smjer mog života. Vrlo rano susreo sam se s riječju "rat", ne znajući šta ona znači. Da bih odgonetnuo značenje, pitao sam majku. Pokušavala mi je na sve moguće načine izbjeći odgovor, ali sam bio uporan, te mi je kratko odgovorila da je to nešto loše što se ne treba nikome poželjeti.

Upisao sam osnovnu školu u Srebrenici i počeo učiti prva slova i brojeve. Imao sam drugova i drugarica čija su imena bila različita. Nismo se razvrstavali ni po vjeri, ni po etničkoj pripadnosti, svi smo bili Titini pioniri. Međutim, takvo stanje nije dugo potrajalo. Početkom trećeg razreda osnovne škole počeo je raspad naše države, a među nama je zavladao strah. Stanje

neizvjesnosti i nepovjerenja vladalo je skoro desetak mjeseci. U martu 1992. Republika Bosna i Hercegovina proglašena je državom i priznale su je veće sile, izgleda u to vrijeme kreatori naših života.

U aprilu nam je došao dragi gost Bajram, najveći muslimanski blagdan, u kojem sam uvijek uživao, kao i svi drugi muslimani širom svijeta. Međutim, umjesto uživanja, svanuo nam je krvavi Bajram jer se već nazirao rat. U školi su djeca srpske nacionalnosti već napustila školske klupe i otišla u susjednu Republiku Srbiju. Muslimani, koji su se već nazivali Bošnjacima, i pokoji Hrvat ostali su zatečeni takvim činom predosjećajući neko zlo. Kao Musliman-Bošnjak nisam imao izbora, jer nisam mogao gdje pobjeći. Jedina domovina mi je Bosna i Hercegovina. Ostalo mi je samo da čekam, a čekanje mi se odužilo godinama. Pri samom kraju trećeg razreda svjedok sam meteža među ljudima, jedni druge izbjegavaju, manje komuniciraju i svakim danom ih je sve manje i manje. Vidjevši takve događaje i predosjećajući šta se može dogoditi, odlučeno je da se neko vrijeme sklonimo iz svega toga, te sam privremeno napustio svoje ognjište i s porodicom i porodicom očevog amidže otišao u očevo rodno selo Ran-

koviće, koje se nalazi u neposrednoj blizini granice sa Srbijom. Kod kuće je ostao babo kako bi se brinuo o njoj. Jedno vrijeme ostajemo u očevom rodnom mjestu odvojeni od njega.

U maju 1992. u mjestu Kragljivoda prvi put čuo sam pucanj koji je trajao nekoliko minuta, a kasnije smo saznali da su to bili Srbi, odnosno četnici koji su uništili lokalnu poštu.

U tom trenutku nisam mogao vjerovati da mi se to događa. Volio sam da je to sve san, ali je bila stvarnost koja je u meni povećala strah. U međuvremenu smo izgubili veze s ostatkom svijeta zbog nestanka električne energije koju su isključili velikosrpski agresori i dobrovoljci iz susjedne nam Srbije. Nikada nisam mogao zamisliti da ću iz potpunog mraka gledati u hidrocentralu, diku našeg kraja, udaljenu samo tri kilometra. Srbi iz Srbije počeli su s danonoćnim granatiranjem mjesta u Bosni koja su u neposrednoj blizini granice, pale sela i ubijaju pripadnike muslimanskog naroda uz rijeku Drinu. Prvi put susreo sam se s ljudima koji su skoro sve izgubili, izuzev vjere i nade da se to neće ponoviti. Njihove priče, svaka za sebe, za mene su predstavljale po jednu traumu. Jedni pričaju kako su gledali vlastitim očima kako im kuće gore i sve ono što su cijeli život

stjecali nestaje u trenu. Drugi kako su svjedoci četničkih pokolja u kućama ili obroncima rijeke Drine. Treći kako su svjedoci crvene Drine obojene našom krvlju, te žrtava uzvodno do Višegrada i žrtava sa Skelanskog mosta na kojem su četnici pobili i poklali veliki broj muslimana, koji su pokušali naći utočište u Makedoniji. U takvom beznađu i našoj dotučenosti pojavljuje se moj otac Sead koji dolazi iz Srebrenice okružene srbo-četničkim fašistima i JNA. Njegov dolazak u meni je probudio nadu za borbu za život. Sa sobom je donio bezbroj novih vijesti. Ističe da su prve žrtve pale i u Srebrenici, da su četnici ubili našeg komšiju Hameda Gušića, te da je u Potočarima napravljena zasjeda arkanovcima.

Prilikom putovanja od Srebrenice do Rankovića prešao je put od oko 40 km skrivajući se po šumama, te je bio izložen pucnjavi u mjestu Jadar od tzv. "Anđelkovića". Život u Rankovićima sveo se na bježanja i skrivanja po obližnjim šumama i potocima u kojima su pravljena skrovišta, slična onima u kojima smo čuvali krompir. Jedno vrijeme proveli smo u Prohićima, rodnom selu moje majke, koje je također bilo na granici sa Srbijom. Uvjeti za život bili su isti kao i u Rankovićima, s tim da je svaki dan sa sobom

Sadmir Nukić

nosio više gladi, jer se hrana više nigdje nije mogla nabaviti. Pošto su uvjeti za život u po-graničnom pojasu sa Srbijom bili nepodnošljivi za život, vraćam se s porodicom u Srebrenicu, tačnije u Soloćušu, gdje ostajem do prisilnog progona u julu 1995. Srbi sa svih strana stežu obruč oko grada, a sve s ciljem da nas poubijaju i što je moguće više protjeraju s tih prostora. Mislio sam da se takav scenarij neće dogoditi, ali vrijeme je kasnije pokazalo da sam se prevario. Već u ljeto 1993. Srbi, kojih je u Srebrenici bilo tri puta manje od Bošnjaka, potpomognuti Srbima iz Srbije i državom Srbijom, protjeruju skoro sve Bošnjake iz okolnih sela Srebrenice i susjednih općina. Narod koji nam je na samom početku rata pružio utočište sada dolazi kod nas tražeći pomoć. U Srebrenici opći kaos, ljudi izbjegli sa svih strana punili su grad, a mjesta za stanovanje i hrane nije bilo, pa čak je i zraka nedostajalo. Sve to popraćeno je četničkim napadima s okolnih brda. Nisu birali metu. Užas na ulicama, ubijena djeca i ljudi. Oni koji su protjerani i ostali bez ičega spavali su pod vedrim nebom, grijući se na vatrama koje su služile i za spremanje hrane, ukoliko je uopće i bilo. Neki od njih umrli su od gladi, a većina biva ubijena.

Prvi put vidim kako ljudi umjesto hljeba jedu kominu od jabuka tako što je suše, a zatim melju. Jedu rese – cvat od ljeske, unutricu od kockanki i šta sve ne, neprimjereno ni stoci. Pitam se hoće li nam iko pomoći? U to vrijeme pojavljuje se francuski general Filip Morion koji Srebrenici i Žepi obećava pomoć međunarodne zajednice, tako što će ih UN proglasiti prvim sigurnim zonama UN-a u svijetu. Vijeće sigurnosti UN-a Rezolucijama br. 814 i 824 proglašava Srebrenicu i Žepu sigurnim zonama UN-a. Međutim, kasnije se to pokazalo zavjerom, najvećom podvalom nad muslimanima moderne Evrope koja će prouzrokovati genocid nad Bošnjacima tzv. "sigurne zone UN-a Srebrenica". Prvo su se kao mirotvorci UN-a pojavili vojnici Kanadskog, a kasnije Holandskog bataljona UN-a. Izgleda da je njihov jedini cilj bio da razoružaju Bošnjake. Odmah su to učinili, oduzevši ono malo naoružanja što je krvlju oduzeto od četnika. Isti mirotvorci dopustili su Srbima da uzmu još neke dijelove teritorije koju je kontrolirala Armija RBiH, sastavljena od ljudi koji su živjeli u Srebrenici i od onih koji su se bježeći pred neprijateljem sklonili u Srebrenicu. Međutim, ubrzo su sudionici srebreničkog zatvora bez rešetaka zaključili da je cilj međunarodne

Sadmir Nukić
 zajednice da Armija RBiH na teritoriji Srebrenice ne postoji, te su sve činili da je rasformiraju. Dakle, stvarani su uvjeti da se Bošnjaci s tog prostora trajno uklone. Jednim dijelom da se poubijaju, a jednim da se prisilno protjeraju, što će se kasnije, nažalost, i potvrditi. I pored slike koju su nam plasirale UN, čovjek ne bi bio čovjek da se ne nada u bolje sutra. Iako sam samo s dvanaest godina mogao predosjetiti zlo koje će nam se dogoditi, ipak je postojala nada u bolje sutra, ali koja je kada su u pitanju Bošnjaci Srebrenice bila uzaludna. Nakon dvogodišnjeg stihijskog primirja i spremanja Srebrenice za umiranje, u proljeće 1995. otpočelo je uzimanje dijelova njene duše. Prvo su u zoru napali naselje Vidikovac, koje se od moje kuće nalazilo samo kilometar udaljenosti. Četnici su u naselje upali putem jame rudnika olova i cinka Sase i zatekli ljude na spavanju. Tada su ubili Šemsu, ranili njenog muža s još desetak osoba. Riječ je o događaju koji je prethodio srebreničkom genocidu u julu iste godine. Ljeta 1995. došle su velike vrućine, posebno izražene u julu. Četnici su napali s puno elana i žestine, ne znam ni sam koji put, na Srebrenicu tobože zaštićenu zonu UN-a. Naši "čuvari" sve su to nijemo posmatrali. Ja, kao i cjelokupan sre-

brenički narod, i dalje sam se nadao da će NATO avioni bombardovati četničke položaje oko Srebrenice, jer je takva priča među nama kružila. A to se moglo nazrijeti i na vijestima koje su se u Srebrenici mogle čuti zahvaljujući improvizovanim mini hidrocentralama postavljanim na lokalnoj rijeci Križevici. Međutim, oči su ostale na nebu, a u srcu tuga i osjećaj bezvrijednosti. Sve su se nade srušile 10. i 11. jula. Smrt je bila sve bliže i bliže. Ljudi su se kretali kao da je Suddnji dan, ne znajući gdje će. Misliš da su pijani, a nisu. Došlo je i vrijeme moga rastanka s babom koji je bio bolan i nikad iz mog srca izbrisan. Pri rastanku me je zagrlio tako da i dan-danas osjećam ubod njegove brade u moje tada dječjačko lice i rekao nam je: "Halalite mi i ja vama halalim – ne zna se šta se može dogoditi." Mahnuo nam je rukom i otišao zajedno s mojim tečićima put šume, kako bi se domogao teritorije pod kontrolom Armije RBiH. Nisam mogao zamisliti da ga više nikada neću vidjeti i da će nam to biti posljednji susret.

Majka, sestra i ja otišli smo u Potočare u holandsku bazu UN-a kako bi se sakrili od četnika. U bazi, bolje rečeno u krugu industrijske zone u Potočarima, proveli smo dvije noći i tri dana. Tu se nalazilo preko trideset hiljada ljudi, među

Sadmir Nukić
njima moj dedo Asim od 63 godine, amidža Šemsudin koji je imao 29 i tetak Hajdin oko 50 godina. Pored njih bilo je sigurno oko 5000 vojnosposobnih osoba. Prvu noć prenoćili smo u blizini jedne fabrike, a već sutradan četnici su ušli u krug i počeli odvajati muškarce, ubijati i ke koje su kasnije silovali. Svjedok sam kada je grupa četnika sjedila pored jedne kuće, a mi krenuli po vodu. Ispred mene su išle tri djevojke, od kojih je jedna bila moja školska drugarica Senada, a četnici su se prepirali između sebe koja je od njih "bolja". One su prve nasule vode i otišle su, a ja sam za koji minut za njima te se munjevito vratio u krug fabrike. Nisam ih nigdje stigao, tako da i dan-danas ne znam šta se s njima dogodilo.

Odvajali su i odvodili muškarce. Moj amidža, dedo i tetak krili su se u gomili naroda kako bi, kasnije se pokazalo, koji sahat duže živjeli. Druga je noć bila užasna. Nakon što sam nakratko zaspao, negdje oko 3 sata probudio me užasan ženski krik: "Poklaše nas, sve nas poklaše!" Tada sam prvi put poželio smrt, a tek mi je bila 12. godina. Znam, nigdje se ne mogu sakriti, nebo mi je visoko a zemlja pretvrda. Zaista, ljude su klali u žitu koje se nalazilo ispod samog kruga.

Čula su se zapomaganja i vapaji za pomoć... Su-tradan smo odmah krenuli prema kamionima i autobusima koji su odvodili narod ne znam ni sam gdje, ali se više nije moglo izdržati. Smrt ili sloboda. Po izlasku iz kruga, tačnije rečeno iz koncentracionog logora, preuzimali su nas srpski vojnici. Tu su bili i holandski vojnici koji su po običaju sve to nijemo posmatrali. Jedan od srpskih vojnika nam je rekao: "Vi udesno", pokazujući na ženu i djecu, "a vi", pokazujući na amidžu i tetka, "ulijevo." Amidža je nosio u naručju svog sina koji je imao samo dvije godine i pokušavao se izvući tako što je rekao četniku da ga pusti da krene s nama jer mu je žena poginula, a dijete nema kome ostaviti. Na to mu je četnik grubo odgovorio: "Ostavljaj to dijete kome znaš i polazi ovamo!" Vidjevši to, tetak je skinuo s leđa ruksak, te njega i dijete uručio svojoj supruzi ne progovorivši ni riječi. Tako smo se rastali, a Arminu je trajno oduzeto očevo lice koje nije zapamtio, niti će ga više vidjeti. Skupa su nas ubacili u kamion pod ceradom tretirajući nas gore nego stoku.

Nismo znali kuda nas voze. Pitali smo se da li nas voze na mjesto gdje će nas pobiti ili za Tuzlu. Majka mi je rekla da sjednem na vrh kamiona i da se sakrijem za nju kako me ne bi četni-

ci odvojili, jer su već odvajali djecu generacije kao i ja. Uspio sam vidjeti neke ljude kako stoje pored stadiona s rukama na glavi. Putovanje je bilo naporno jer je sparina bila veoma teška, a nas preko stotinjak u malom prostoru. Kamion se zaustavio, a ja na trenutak pomislio da smo došli blizu Tuzle te da nas dželati hoće pustiti. Postojala je, ipak, neka nada. Međutim, na kamion su se popela trojica četnika u maskirnoj uniformi naoružani puškama, a jedan od njih s crnom maramom preko lica uperio je pušku tražeći od nas pare i zlato. Rekao je: "Ukoliko ne date pare i zlato, a mi vas pretresemo i pronađemo – sve ćemo vas pobiti!" Ja sam se tada izgubio, mozak više ništa nije mogao registrovati, imao sam osjećaj da sanjam. Čini mi se da mi je rekao bilo šta da učinim, ja bih učinio. Samo se, kao kroz san, sjećam da je narod govorio da nema novca: "Otkuda nam novac kada hljeba nismo imali da jedemo!" Da li je ko dao ne znam niti sam vidio. Ubrzo su nas napustili, a nakon izvjesnog vremena kamion se ponovo zaustavio i rečeno nam je da izađemo, te da se krećemo putem koji se nalazio pored neke rijeke sve dok ne stignemo na područje Kladnja. Mjesto na kome smo deportovani nosi naziv Tišća. Četnici su u grupama bili poredani iznad

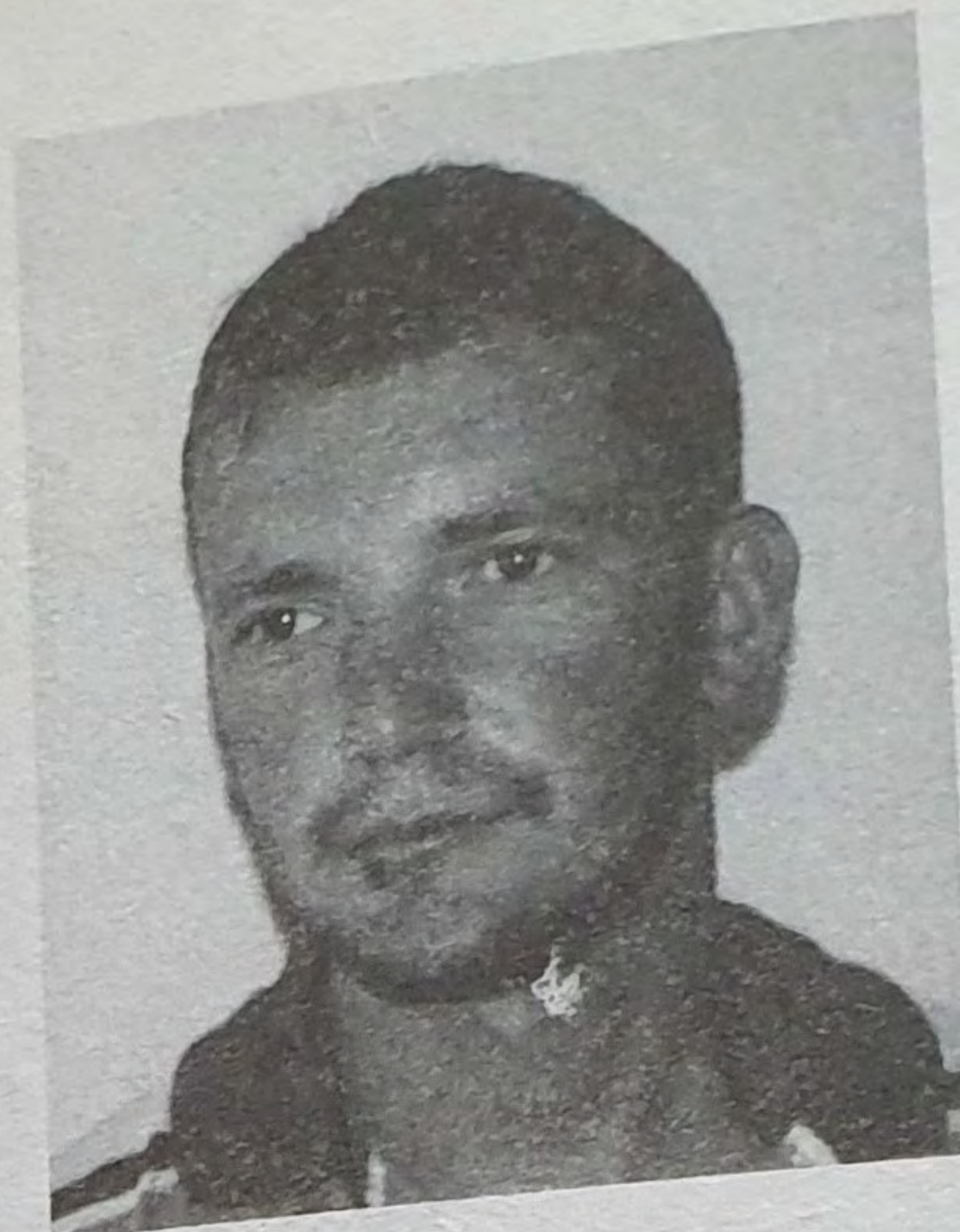
i ispod puta, te su pokušali odvojiti još kojeg muškarca ako je slučajno ostao među ženama i djecom. Idući putem vidio sam starije osobe kako leže, ali na njih niko nije obraćao pažnju. Tada je najmanje bilo vrijedno ono što je najvrednije – ljudski život. Dokaz tome je i žena koja je išla iza nas i htjela rođeno dijete baciti u rijeku jer ga više nije mogla nositi. To bi zaista učinila, ali ju je spriječila jedna nena koja je uzela dijete od nje.

Nakon pješaćenja više od sat vremena konačno nas je dočekala "naša" policija. Nisam mogao vjerovati svojim očima. Ostao sam živ! Međutim, nakon dana i godina iščekivanja babe i druge muške familije ostao sam bez nade da su oni živi. Utjehu tražim u njihovim kostima, što je žalosno, jer bilo bi mi drago kada bih saznao gdje će im mezar biti kako bi im mogao proučiti Fatihu. Ostalo je samo da još uvijek osjećam na svom licu ubod očeve brade, a da moja djeca svoju familiju upoznaju na nišanima mezarja u Potočarima. Nakon toga zaključio sam: "Preživio sam, jer je tako dragi Bog htio. Zahvaljujući činjenici da sam na ovaj svijet došao malo kasnije, pokušat ću oprostiti, ali zaboraviti nikada neću."

Ubijali su nas samo zato što smo Bošnjaci, što smo druge vjere. To je đeneral Mladić potvrdio

u Bratuncu u razgovoru s Nesibom Mandžićem. Naš najveći grijeh je izgleda bio, pored toga što smo muslimani, što nam je prvi susjed Republika Srbija, koja je kreator srebreničkog genocida. Nakon punih jedanaest godina čekanja i nadanja da pronađem barem očeve kosti, odlučio sam se vratiti u rodni kraj, mjesto gdje sam nekada s ocem i mnogobrojnom familijom provodio najbolje trenutke života. U međuvremenu sam završio i pravni fakultet, a glavna mi je vodilja tokom studiranja bila pravda koja je, izgleda, za nas, žrtve genocida, nedokučiva vrijednost. Nije moguće da genocid u Srebrenici počini samo desetak ljudi koji su za njega okarakterisani kao odgovorni. Zar je to mjera vrijednosti života naših familija? S druge strane, ono što predstavlja produženu ruku genocida je njegovo negiranje. Pogotovu kada ti u mjestu gdje si preživio genocid oni isti koji su ga počinili kažu da to nije istina, da u mezare spuštamo prazne tabute.

Allah, dželle šanuhu, ostavlja mi u amanet moju familiju kako bih je izveo na selamet. Nadam se da će mi na tom putu pomoći ljudi dobre volje. Svi ste gledali naše muke i patnje, a niste htjeli pomoći. Život s vječnom tugom u srcu je poput života čovjeka osuđenog na smrt.

ADMIR SEJDINOVIĆ

Admir Sjedinić rođen je 10. 10. 1985. godine u Bajinoj Bašti. Aprila mjeseca 1993. napustio je rodno mjesto Prohići i nastanio se u Srebrenici, gdje je krenuo u prvi razred osnovne škole. Nakon jula 1995. nastanio se u Gračanici, gdje nastavlja osnovnu školu. Nakon toga pohađa Srednju mašinsku školu u Gradačcu. Tokom srednje škole vratio se u Srebrenicu, gdje i sada živi. Sada je student četvrte godine Mašinskog fakulteta u Sarajevu.

MOJE SJEĆANJE NA ONO ŠTO SAM PREŽIVIO

Zovem se Admir Sejdinović. Rođen sam 10. 10. 1985. u Bajinoj Bašti, a živio sam u selu Prohići, općina Srebrenica, koje se nalazi na samoj granici Bosne i Hercegovine i Srbije, tačnije na rijeci Drini. U aprilu 1993. bili smo prisiljeni napustiti selo, jer su agresorske snage prešle preko Drine. Nakon okupacije, agresori su protjerali stanovništvo, opljačkali kuće te zapalili selo. Privremeno smo se nastanili u Srebrenici gdje smo bili do jula 1995. S roditeljima i ostalom rodbinom krenuo sam prema Potočarima i bazi UN-a 10. jula 1995. U putu sam se rastao s ocem Izetom, amidžom Nurijom i amidžićem Vahidom kojeg sam tada posljednji put vidio. Dženazu smo mu klanjali 11. jula 2006. Dok smo išli prema Potočarima, majka je nosila mog brata u naručju da ga ne bi pogodio neki od metaka koje su četnici s okolnih brda

ispaljivali po nama. Meni je rekla da se držim za njenu ruku kako se ne bih izgubio među tim silnim narodom. Jedna žena, koja je također vodila dijete sa sobom, pogođena je, ali rana nije bila velika tako da je uspješno nastavila put prema Potočarima.

Po dolasku u Potočare, pronašli smo tetku i njenu djecu te smo zakonačili zajedno. To je bila noć strave i užasa. Majka i tetka nisu nikako spavale, jer su četnici maskirani u odijela vojne ulazili među narod i odvodili muškarce, žene, djevojke i djecu. Ja sam pokušavao zaspiti, ali uvijek bi me probudio neki zastrašujući vrisak, kao da nekog kolju.

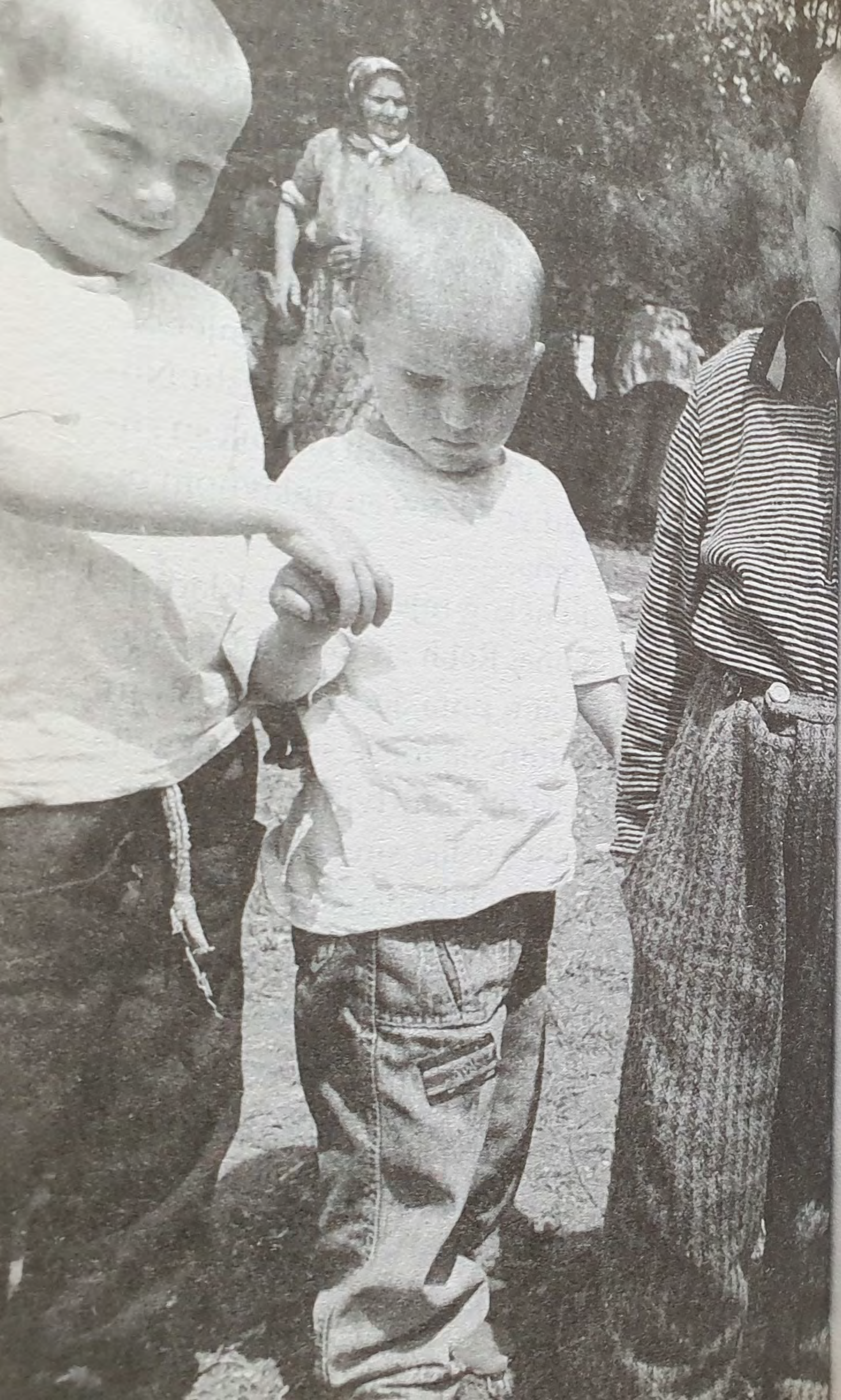
Ujutro smo krenuli prema autobusima i kamionima kojim su narod prevozili do slobodne teritorije. Četnici su odvajali muškarce od žena, te su odvojili i mog djeda Eseda. Iz ruku tetke Umije oteli su joj sina Munira koji je imao samo 14 godina. Tetka je plakala i borila se da ga puste, ali oni su samo govorili da će on doći za nama. Munir je samo govorio: "Ne daj me, mama!", kao da je znao šta ga čeka. Ukopan je u Memorijalnom centru u Potočarima.

Sjeli smo u kamione i krenuli prema slobodnoj teritoriji. Nakon nekog vremena stao je kamion. Ušli su četnici s puškama i noževima. Prvo

su pitali ima li ko para i zlata, a zatim su prijetili da će nas, ako im ne budemo dali pare a nađu ih, sve pobiti, odnosno poklati. Nisu našli ništa, te smo nastavili put. Kada smo prolazili kroz Kravice s jedne strane sam vidio ljude kojima su ruke bile vezane iznad glave, a s druge strane puta mogla se primijetiti krv i tijelo kao da je neko zaklan ili ubijen. To je bio primjer ostalim šta ih čeka. Pored stadiona u mjestu Nova Kasaba vidio sam mnogo ljudi kojima su ruke bile vezane iznad vrata. Svi su uglavnom bili u civilnim odijelima.

Kada smo došli do nekog mjesta prije Kladnja, izašli smo iz kamiona. Rekli su nam da ne gledamo na desnu stranu puta, jer se na toj strani nalaze mine. Međutim, na toj se strani nalazila rijeka u kojoj su bila tijela mrtvih ljudi. U Kladnju smo samo jeli i poslije smo prevezeni na Dubrave kod Tuzle. S Dubrava smo prevezeni u Soko pored Gračanice, gdje nas je otac našao nakon šest dana putovanja preko šume.

Nakon svega ovog mogu zahvaliti Bogu što su mi otac, majka i brat živi i zdravi i što sam tada imao 10 godina. Da sam bio stariji, sigurno bi i mene, kao i ostale dječake od 13 ili 14 godina, ostavili u Potočarima.

POGOVOR

Pomozimo im da uspiju

Kada sam od devetero mladih osoba bio upitan hoću li napisati pogovor za njihove priče, odnosno ispovijedi o stradanju njihovih najmilijih i Srebrenice, kada sam ih i pročitao, nisam mogao ostati ravnodušan, nisam mogao odbiti da to ne učinim.

Iako nisam puno vičan pisanju ovakvog teksta, odlučio sam se za to iz nekoliko razloga:

1. radi njih i podrške pisanju mladih osoba, sada već i intelektualaca,
2. radi doprinosa istini,
3. radi pisanja jezikom ljubavi ne mržnje,
4. zbog njihove ne samo izražene nego realizirane želje da rade i daju doprinos oporavku razvoja Srebrenice.

Stoga pozivam i druge mlade i ostale da pišu i slijede:

1. Nerminu Dautbašić, profesoricu biologije iz Brezovica,
2. Almu Gabeljić, diplomiranu pravnicu iz Sućeske,
3. Medihu Mustafić, diplomiranu žurnalisticu iz Raševa,
4. Elvisu Haskić, studenticu prava iz Peći,
5. Dželaludinu Nukić, studenticu menadžmenta iz Srebrenice,
6. Nerminu Sejdinović, studenticu prava iz Prohića/Sejdinovići,
7. Azira Osmanovića, profesora historije iz Ljeskovika,
8. Sadmira Nukića, diplomiranog pravnika iz Srebrenice,
9. Admira Sejdinovića, studenta mašinstva iz Prohića.

Odvažnost mladih osoba da na sebi svojstven način ispovijedaju svoju sudbinu sigurno je novi prilog istini. Istini koju treba znati i širiti. Sudbine mladih osoba istinski su reprezentanti stradanja Bošnjaka Srebrenice a kasnije i Srebrenice ZZ UN-a.

Nijedna njihova ispovijed nema za cilj da okri- vi ili pozove na mržnju jednog naroda čiji su pripadnici počinili najmonstruoznije zločine nad njihovim najmilijim. Roditelji su ih učili da

smo svi Božiji i da se Njemu vraćamo, kako bi znali da nemaju pravo druge mrziti, ma koliko se razlikovali. Pitaju se ko su ljudi – nemani ko- ji su počinili sve te zločine, šta je u njihovim dušama, otkud im strast za ubijanjem, kaju li se, kako spavaju, boje li se. Posebno je intere- santno promišljanje šta pričaju svojoj djeci, gdje su bili, šta su radili, kada su činili zločin genocida nad građanima Srebrenice, te da li i njih podučavaju da isto čine.

Ma koliko njihovo djetinjstvo bilo teško, očito je da svi žale za svojim najmilijim, za prostora- rom gdje su rođeni i gdje su njihovi najbolji očevi i majke od njih činili osobe koje neće mrziti već voljeti. Poznajući ove mlade osobe, znajući da je njihova bol teška, iako imaju razloga da mrze, oni ne mrze. Naprotiv. Puni su snage da vole i uspostavljaju nova prijateljstva s jasnom porukom da su tu da opominju, pam- te i ne dopuste zaborav.

Postavljajući sebi pitanja jesu li njihovi najmili- ji ili oni sami grešni ili krivi što su po rođenju muslimani, dijelom upadaju u zamku. Nema krivih ili grešnih po rođenju, već postoje dobri i loši ljudi. Ubice njihovih roditelja, braće, ses- tara i drugih najmilijih jasno je da su zločinci i krvnici, kojima ništa nije sveto.

Pokušaj da zaborave ili odagnaju sjećanja o strahotama i stradanjima kojima su bili svjedoci nije njihova želja da bježe od stvarnosti već osjećaj potrebe da iznađu bolju budućnost, u kojoj neće biti preživljenog, već mir i harmonija za sve bez razlike. Svjedoci su da je njihov život obilježen i da će ga tako proživljavati sa svim radostima i teretom koji će nositi.

Rastanci s najmilijima, posljednji selami i zagrljaji obavezuju nas da moramo istrajati na zadovoljenju pravde, traženju istine, kažnjavanju zločinaca i gradnji mira, kako se oni više nikada ne bi dogodili bilo kome i bilo gdje.

Neposredno suočavanje s užasima zločina i smrću, ma koliko oni bili mladi, rastjeralo je njihovu bojaznost od priča o mrtvim ljudima; za njih je to već u tim godinama bila uobičajena pojava s kojom su se nosili kao odrasli.

Pitanje koje ih opterećuje jeste svakako i uloga, kako oni svi odreda kažu "unproforaca", zašto im nisu zaštitili najmilije, zašto su nijemo posmatrali, zašto su im dali svoju opremu. Jesu li oni možda bili tu da pomognu i zaštite i koga? Njihova je dilema zašto UNPROFOR, kad već nije zaštitio ugroženog, učestvuje u zločinu koji će po presudi Međunarodnog suda pravde imati karakter genocida.

Naravno svi oni vide Srebrenicu kao obalu spasa, stoga i jesu tu. Srebrenicu doživljavaju kao ljubav ali i obavezu, iako su mislili da je mogu zaboraviti, pa čak i prestati voljeti. Njihova želja da žive i rade u Srebrenici se i ostvarila, dok je neispunjena želja da se njihovi najmiliji ukopaju u Memorijalnom centru u Potočarima kod mnogih još neostvarena i pitanje je hoće li i dočekati njeno ostvarenje.

Također je jasna njihova poruka da bol i sjećanje na Srebrenicu ne smije nestati sa smrću majke i oca ili sutra sina i kćerke. Sjećanje na Srebrenicu neophodno je imati kao nacionalnu instituciju pamćenja radi bolje budućnosti. Budućnosti u kojoj nikom ne žele da se dogodi ni približno slično onome što se dogodilo njima; već budućnost suživota, ljubavi, tolerancije i maksimalnog uvažavanja.

Njihovo je sjećanje lijepa i uređena Srebrenica, njihova je želja još ljepša i čistija Srebrenica. Srebrenica kao mjera poštovanja ljudskih prava. Hoće li im se omogućiti da Srebrenicu izgrade kao zajednicu u kojoj se poštuju ljudska prava, u kojoj nema diskriminacije u kojoj nema osjećaja likovanja jednih i tuge drugih, u kojoj će biti kreirano i općeprihvaćeno djeljivo historijsko sjećanje i pamćenje prošlosti?

Apeliram!

Pomozimo im da uspiju!

Pomozimo da grade budućnost Srebrenice po
mjeri svih njenih građana!

Pomozimo da Srebrenica pored simbola strada-
nja i razaranja bude simbol uspjeha i razvoja!

Abdurahman Malkić

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

821.163.4(497.6)-93-94

PREKINUTO djetinjstvo / Nermina Dautbašić ...
[et al.]. - Sarajevo : Institut za istraživanje
zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava
Univerziteta, 2008 - 118 str. : ilustr. ; 18 cm

Užasi viđeni očima djece : predgovor / Ismet
Dizdarević: str. [7]-12. - Pomozimo im da uspiju :
pogovor / Abdurahman Malkić: str. [113]-118

ISBN 978-9958-740-527
1. Dautbašić, Nermina
COBISS.BH-ID 17000966

